

Evropské statistiky kriminality a trestní justice

JUDr. Simona DIBLÍKOVÁ¹, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha

Každoroční publikování mezinárodních srovnávacích statistik, jehož cílem je poskytnutí relevantních informací tvůrcům trestní politiky, bylo doporučováno ve zprávě o stavu kriminality v Anglii a Walesu již v roce 1893. Vzhledem k pochybnostem akademiků a vládních statistiků o validitě těchto údajů se implementace doporučení zpozdila o sto let. Otázka, zda jsou mezinárodní komparace bez rizika, se zvažuje a diskutuje stále.

V roce 1993 se nad návrhem Rady pro vědu Rady Evropy zaměřeným na sběr statistických dat ve členských státech sešla skupina expertů (M. Killias, Švýcarsko, P. Tournier, CESDIP, Francie, H. von Hofer, Ministerstvo spravedlnosti, Nizozemsko, K. Aromaa, HEUNI, Finsko a G. Barclay, Ministerstvo vnitra, Velká Británie. Později se připojili ještě I. Kertesz, Maďarsko a J.-M. Jehle z Německa.). Hovořilo se o tom, zda existující zdroje data vůbec poskytují a zda jsou věrohodné komparace, na těchto údajích založené. Diskuse vyústila v závěr, že má smysl vytvořit jen takový systém záznamu dat, který bude precizně zpracováván podle stanovených kritérií a nejprve se ověří na zdrojích z několika málo zemí.

Práce na kompletaci dat a údajů o vývoji trestné činnosti v evropských státech původně probíhala pod záštitou Rady Evropy - Evropské komise pro otázky trestné činnosti (European Committee on Crime Problems - CDPC), kdy od roku 1996 data poskytovala a dále zpracovávala výše zmíněná, tzv. rozšířená skupina expertů na trendy kriminality a trestní spravedlnost². Později se vyskytl problém při financování - Rada Evropy neprodloužila podporu, a proto teď peněžní prostředky poskytují

---

¹ Autorka je národní korespondentkou České republiky pro The European Sourcebook

² Group of Specialists on Trends in Crime and Criminal Justice: statistics and other quantitative data on crime and criminal justice systems; expertem zastupujícím Českou republiku byl JUDr. Zdeněk Karabec, CSc.

švýcarská, nizozemská a britská vláda a HEUNI. Projekt pokračuje pod vedením profesora Martina Killiase z univerzity v Lausanne a ve spolupráci s Cynthií Tavaresovou z britského Home Office. Počet členů komise³ se zvyšoval, neboť bylo třeba vzhledem k plánovanému rozšíření Evropské unie přibrat i experty ze střední a východní Evropy. Nyní je tato činnost přidružena k Evropské kriminologické společnosti a funguje na principu dodávání údajů a informací od více než 40 korespondentů z jednotlivých zemí, jimž pomáhají při zpracování dotazníku a následně kontrolují odpovědi regionální koordinátoři. Každý ze členů komise je ve funkci koordinátora zodpovědný za 5-6 zemí.

Ročenka (The European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics) je bohatým zdrojem dat pro komparativní výzkumy. Lze zde nalézt statistické informace z policejních záznamů o evidovaných trestných činech a vyšetřovaných osobách včetně procentuálního zastoupení žen, mladistvých a cizinců mezi pachateli, dále statistické sestavy státních zastupitelství (stíhané a obžalované osoby, způsob vyřízení věci) a soudů (počty odsouzených, druhy trestů a jiných opatření, též např. údaje o délce trestu odnětí svobody), data týkající se vězeňské populace - údaje o počtu osob ve věznicích k 1. září každého roku⁴ - fixní statistika, a rovněž údaje o počtu osob, které každoročně nastoupí k výkonu trestu odnětí svobody - tzv. plovoucí statistika. Oba druhy zahrnují procentuální údaje o osobách ve vazbě, ženách, mladistvých a cizincích, za rok 1999 jsou k dispozici i data o vězeňské populaci odsouzené za vybranou trestnou činnost. Navíc se sledují i údaje o počtu obecně prospěšných prací, uloženém dohledu a parole (též v %), údaje o obětech a počtu policistů.

Všechny jsou uváděny do jednotného dotazníku, ze kterého jsou potom dále vyhodnocovány. Čísla jsou prezentována obvykle

---

³ Členy skupiny expertů jsou nyní: Marcelo F. Aebi (Španělsko, administrátor databáze), Kauko Aromaa (Finsko), Brono Aubusson de Cavarlay (Francie), Gordon Barclay (Velká Británie), Beata Gruszczynska (Polsko), Hanns von Hofer (Švédsko), Vasilika Hysi (Albánie), Jörg-Martin Jehle (Německo), Martin Kilias (Švýcarsko, předseda), Paul Smit (Nizozemsko, správce webových stránek), Cynthia Tavaresová (Velká Británie, sekretariát).

⁴ Česká republika uvádí údaje k 31. 12. každého roku.

v přepočtu na 100 000 obyvatel nebo v procentech. Pokusy o zmapování jiných oblastí (např. míra recidivy, doba strávená ve výkonu trestu) ztroskotaly na nedostatku porovnatelných dat.

Údaje se zpracovávaly v pětiletých cyklech, naposledy se jednalo o období do roku 2003 (pro třetí verzi byla podkladem zkrácená verze dotazníku, která neobsahuje údaje ze státních zastupitelství). První koncept ročenky, který shromáždil data ze dvanácti zemí za rok 1990, byl k dispozici v roce 1995 a druhá, rozšířená verze ročenky z roku 1999 zachycovala údaje již ze 36 zemí z let 1990–1996. Edice, která zachycuje léta 1995–2000, byla dokončena v roce 2003 a prezentována v témže roce na mezinárodní konferenci European Society of Criminology v Helsinkách. Převážná většina dat mapuje období v letech 1995–2000, i když některé podrobnější údaje (např. procenta mladistvých) byly poskytnuty naposledy za rok 1999.

Do elektronické podoby veškeré údaje z dotazníků převedli studenti a asistenti výzkumu ze sevillské univerzity. Poté mohl být vydán první koncept ročenky a zahájen proces validizace. Během této procedury byly zjištěny mnohé nejasnosti a regionální koordinátoři se museli kvůli objasnění národních korespondentů opětovně dotazovat. Přesto nebylo možné zabývat se všemi zjištěnými chybami, ani všechny naprosto uspokojivě vyřešit.

Průzkum údajů ukázal, že absolutní srovnávání by mohlo být zavádějící, ačkoli většina zemí shromažďuje zevrubná data týkající se trestné činnosti a trestního procesu. Rozdíly jsou v tom, jak je v jednotlivých zemích definován trestný čin, v trestním procesu samotném, v tom, jaké druhy trestů mohou být uloženy, i ve způsobu zachycování statistických dat. Je však možné identifikovat malou skupinu zemí, které mají definice shodné, či v širší skupině porovnávat trendy vývoje. K získání jasnější představy je samozřejmě třeba též prostudovat data týkající se systému trestní justice jako celku.

K řešení problému, kterým jsou rozdílné definice trestných činů v Evropě, částečně napomohlo to, že skupina expertů připravujících ročenku vytvořila tzv. standardní definice

každého sledovaného trestného činu a požádala národní korespondenty, aby přizpůsobili poskytovaná data a vysvětlili eventuelní odlišnosti. Např. vražda (homicide) je definována jako úmyslné usmrcení člověka a čísla by měla zahrnovat i ublížení na zdraví s následkem smrti, euthanasii a usmrcení novorozence, naopak sem nespadá účast na sebevraždě. Národní korespondenti mají přiřadit čísla z požadovaných kategorií, a pokud to není dle definic skutkových podstat té které země možné, tak precizně stanovit, co poskytnutá data zahrnují a co ne. Tyto informace jsou prezentovány v příloze 1 Ročenky.

V mnoha směrech se statistická data překrývají s údaji OSN, ovšem liší se ve dvou podstatných věcech: Za prvé, data poskytují v každé jednotlivé zemi experti z oboru, kteří jsou schopni vybrat ověřené zdroje a posoudit kvalitu informací, a za druhé, data do ročenky jsou doprovázena informacemi, definicemi a statistickými pravidly. Podobně jako v UN Crime Survey je množství sledovaných trestných činů taxativně stanoveno - jedná se o vraždu (v některých zemích se zaznamenávají zvláště i pokusy), znásilnění, ublížení na zdraví, loupež, krádež (a ještě zvláště krádež motorových vozidel, krádež vloupáním a vloupání do domů, bytů...), drogové trestné činy (obchodování s drogami). Rovněž se sleduje počet zaznamenaných trestných činů celkem a trestné činy v dopravě. Je vidno, že ročenka se koncentruje na tzv. tradiční trestné činy. Důvodem je to, že mnohé země mají k dispozici limitované množství informací např. o kriminalitě „bílých límečků“ či organizovaném zločinu a mezinárodní rozdíly v definování a statistickém sledování jsou ještě výraznější než u tzv. pouliční kriminality.

První pracovní setkání všech národních korespondentů a koordinátorů, kteří se podíleli na vyplňování dotazníku pro European Sourcebook, se konalo v rámci II. mezinárodní konference Evropské kriminologické společnosti **Sharing Borders, Sharing a Discipline** (Toledo, Španělsko, září 2002). Po úvodním představení všech korespondentů se pokračovalo diskusí nad jednotlivými okruhy problémů vzniklých při vyplňování

dotazníků. Regionálním koordinátorem pro Českou republiku je Beata Gruszczyńska z polského ministerstva spravedlnosti.

Zástupci bývalých sovětských republik mají velké potíže při získávání údajů, neboť publikované statistiky jsou chudé, při oficiálním postupu, kdy se obracejí přímo na různé instituce, je proces velmi zdoluhavý a je nutno předkládat části dotazníku (přeložené do národního úředního jazyka), některé údaje jsou dokonce utajované, takže nejspolehlivější postup je v mnoha případech užití osobních konexí. K řešení by mohlo přispět zaslání oficiálního dopisu se žádostí o kompletování dat všem národním korespondentům a přeložení dotazníku do ruského jazyka, čemuž bylo od roku 2004 vyhověno.

Diskutovala se také otázka definic trestných činů a jejich významu, neboť například v některých státech se samostatně registruje trestný čin vloupání, zatímco v jiných (včetně ČR) je vloupání zahrnuto do trestného činu krádeže spáchané právě tímto způsobem. Dalším rozpor je shledáván u chápání trestného činu loupeže, jež je v některých zemích sledována jako krádež spáchaná za použití síly. Rovněž se v mnoha zemích liší třídění trestů a opatření.

Seminář dále pokračoval informacemi o tom, jak jsou poskytnuté údaje využívány – šlo o počítačově zpracovaná (Excel a SPSS) data ze 36 zemí, prozatím se jedná o 54 tisíc položek, následovala prezentace webových stránek (www.europeansourcebook.org). Jednalo se též o dostupnosti ročenky v jednotlivých zemích, problému copyrightu a přípravě informačního letáku, který by široké profesionální veřejnosti podal přehled o tom, co je v ročence obsaženo. Tento informativní bulletin byl poprvé vydán v prosinci 2003.

Další dvě pracovní sekce národních korespondentů a koordinátorů se uskutečnily v rámci IV. konference Evropské kriminologické společnosti **Global Similarities, Local Differences**, (Amsterdam, Nizozemsko, srpen 2004). Zaměřeny byly zejména na prezentaci hlavních trendů vývoje kriminality, klíčových zjištění a výsledných závěrů.

První příspěvek B. Gruszcynské z Polska se věnoval porovnávání trendů vývoje trestné činnosti v souvislosti s rozšířením Evropské unie. Použity byly údaje ze západoevropských zemí a zemí střední a východní Evropy o vybraných trestných činech (ublížení na zdraví, loupež, krádež, drogové trestné činy aj.) a z časové řady za léta 1995-2001. Protože je velmi obtížné srovnávat statistická data mezi jednotlivými zeměmi kvůli odlišnostem v trestních systémech a způsobu evidence, zpracovatelé údajů se snaží porovnatelná čísla podřadit pod standardní definice trestných činů, které byly stanoveny pro účely Evropské statistické ročenky. Dále byla provedena komparace policejních údajů s daty z mezinárodních výzkumů obětí trestné činnosti. Porovnání profilu vývoje kriminality vyznívá prozatím výrazně v neprospěch zemí CEE (Central and Eastern Europe), neboť zde u všech zkoumaných trestných činů došlo k nárůstu - mnohdy velmi výraznému, např. u drogové trestné činnosti, zatímco v západní Evropě čísla v podstatě stagnují. Nárůst ovšem může být způsoben i např. reorganizací policejních záznamů, změnou nebo růzností zákonných definic, zakotvením trestnosti u nových trestných činů i objasňováním tzv. „dark numbers“.

M. Aebi ze sevilské univerzity (Španělsko) se zabýval daty ze soudních statistik v období 1990-2000 z více než třiceti evropských zemí. Počty odsouzených osob se přepočítaly na 100 000 obyvatel a byly porovnávány národní odlišnosti u určitých trestných činů (vražda, znásilnění, krádeže motorových vozidel, loupež a další). Diskutována byla rovněž spolehlivost a použitelnost soudních statistik jako měřítko kriminality.

Užití dat z ICVS (International Crime Victims Survey) pro hodnocení stavu trestné činnosti v Evropě prezentovala členka výzkumné a analytické sekce komise OSN zabývající se drogami a kriminalitou A. Alvazzi del Frate. Mezinárodní srovnávací výzkum proběhl ve 29 zemích rozdělených do skupin (členové EU, nečlenové EU) a data se vyhodnocovala ze tří systematických průzkumů z let 1992, 1996 a 2001. Údaje byly zprůměrovány a posuzovány na národní úrovni a též dle typu oblasti (město,

venkov). Ukazují v procentech počty osob, které se staly oběťmi ublížení na zdraví, sexuálního násilí, loupeží, krádeží a kapesních krádeží, a procenta domácností, které byly postiženy vloupáním, krádeží motorového vozidla a krádeží z aut. Zahrnuta jsou zde rovněž data o procentu nahlášení trestných činů policii a náhled obětí na závažnost činu.

Příspěvek B. Aubussona de Cavarlay (Francie) se týkal zejména metodologických potíží, důležitosti kontroly a zlepšení kvality údajů publikovaných v evropské ročence. V obrovském množství zpracovávaných dat se mohou vyskytnout chyby či pokřivené údaje, proto je nutné jejich vysvětlení či odstranění, neboť cílem je zveřejňování porovnatelných a spolehlivých dat a důvěra čtenářů a uživatelů ve výsledné výstupy.

Zástupci výzkumného a dokumentačního centra nizozemského ministerstva spravedlnosti P. Smith, R. Smith a P. P. Groen se zaměřili na porovnání údajů o objasněnosti trestné činnosti, protože v rámci Evropy tato čísla značně kolísají. Rozdíly jsou tak markantní, že nemohou být vysvětlovány pouze schopností (či neschopností) policie při řešení kauz. Studie věnovaná devíti zemím se zabývala i dalšími faktory (vnějšími, organizačními či technickými), dále provedla srovnání mezi mírou objasněnosti a ukládanými tresty. Fakt, že množství uložených trestů je mnohem stabilnější, je možno vykládat rozdíly mezi přístupy orientovanými na pachatele a na samotný trestný čin. Vliv může mít rovněž rozdělení diskreční pravomoci mezi policií a státními zastupitelstvími.

Pracovnímu semináři na V. konferenci ESC **Challenges of European Integration - Challenges for Criminology** v Krakově (Polsko, srpen 2005) předcházelo třídenní setkání skupiny v SRN, kde jednotliví členové referovali o oblastech, jež mají na starosti. Zde byly předneseny zkrácené verze. J.-M. Jehle (SRN) se věnoval procentuálnímu přehledu případů na úrovni státních zastupitelství a zdůraznil problémy, které při získávání dat vznikají. Jedná se především o nízkou kvalitu statistik SZ, odlišnost v registrování u jednotlivých zemí -

podle pachatelů nebo podle trestných činů, množství nevyřízených věcí a rozdílných definicí opatření. B. Aubusson de Cavarlay (Francie) připomněl důležitost kontroly vkládaných údajů na různých stupních, zejména kontrolu vizuální, logickou a systematickou.

Přizvání hosté zde prezentovali některé poznatky založené na práci s údaji z ročenky. R. Walmsey (GB) zmínil využitelnost dat při práci na vězeňských statistikách a B. Wartna (Nizozemsko) seznámil zúčastněné s prvními výsledky mezinárodní komparativní studie o recidivě.

Úspěch ročenky závisí zejména na stupni důvěry uživatelů v předkládaná data. Poslední edice zahrnovala údaje z 39 zemí, proto je pro systém národních korespondentů nezbytné, aby v každé zemi byla jedna osoba zodpovědná za sběr dat a jejich prvotní kontrolu. Zaručuje, že údaje za jednotlivé země jsou věrohodné a správné, a funguje též jako help-line. Její role je klíčová zejména proto, že informace požadované dotazníkem jsou velmi často odlišné od běžných národních statistických sestav. Národní korespondenti musí při poskytování čísel brát v úvahu definice jednotlivých trestných činů, dále to, v jaké fázi trestního procesu jsou data zaznamenávána, a rovněž i změny v legislativě nebo změny ve způsobu registrace statistických dat.

Prameny:

Newsletter of the European Society of Criminology Vol. 2, No. 1, March 2003, G. Barclay, C. Tavares: European Sourcebook of Crime and Criminal Statistics, s. 3 a 20.

Newsletter of the European Society of Criminology Vol. 3, No. 3, November 2004, Second European Sourcebook of Crime and Criminal Statistics, by the European Sourcebook Group, s. 3 a 15-17.

European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics - 2003, Second Edition, WODC 2003.

European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics -
2003, Second Edition - Key findings - informační leták.